

Sporto pedagogų socialinės parengties raida socialinio rengimo kontekstu

Romualdas Malinauskas

Docentas socialinių mokslų (psichologijos) daktaras
Lietuvos kūno kultūros akademijos Pedagogikos ir psichologijos katedra
Baltų pr. 3-31, LT-3040 Kaunas
Tel. (8 37) 23 15 60

Straipsnyje siekiama atskleisti sporto pedagogų socialinės parengties raidą socialinio rengimo kontekstu. Darbe išryškinta studentų (būsimųjų sporto pedagogų) socialinės parengties priklausomybė nuo pedagoginės praktikos kaip vienos iš svarbiausių socialinio rengimo formos. Nustatyta, kad, atlikę pedagoginę praktiką studentai (būsimieji sporto pedagogai), yra statistiškai patikimai socialiai kompetentingesni. Išryškėjo statistiškai patikimi ($p < 0,05$) skirtumai pagal sporto pedagogų gebėjimą kurti emociškai teigiamus ir dalykinius santykius, susijusius su problemos sprendimu: per antrąją pedagoginę praktiką būsimieji sporto pedagogai labiau siekė solidarumo, lengviau bendravo, dažniau pritarė, siūlė, nurodė veiklos kryptį, dažniau išreiškė savo nuomonę, aiškino.

Pagrindiniai žodžiai: socialinė parengtis, sporto pedagogai, socialinis rengimas

Įvadas

Pedagogų socialinis rengimas – tikslingas socialių specialistų rengimas, kad jie sėkmingai atliktų savo socialinius vaidmenis.

Socialinė parengtis – tai socialinių įgūdžių išsiugdymas, gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, savęs pažinimas, veiksmingas bendravimas ir bendradarbiavimas, sprendimų priėmimas, problemų sprendimas, o socialinė kompetencija – tai gebėjimas kurti efektyvius tarpasmeninius santykius, kai efektyvumas pripažįstamas ne tik paties, bet ir kitų individų (R. Le-kavičienė, 2000).

Tai, kad pedagogo socialinė parengtis lemia pedagoginės sąveikos (pedagogo ir ugdytinių socialinių ryšių) kokybę, rodo atlikti tyrimai (P. Cranton, 1994).

Teorinis šio darbo aktualumas grindžiamas tuo, kad Vakarų šalių autoriai (J. Check, 1999)

nepabrėžia pedagogo socialinės parengties, socialinių įgūdžių reikšmės. Lietuvoje pedagogų socialinės parengties raidos vertinimas – nėra išsamiai nagrinėta sritis, be to, visuomenėje vykstantys reiškiniai rodo, kad mokslinis šios problemos tyrimas tikslingas.

Moksliniai tyrimai Lietuvoje (T. Bulajeva, 2000, p. 235) rodo, kad pagrindiniai dalykai, kurių būsimieji pedagogai stokoja, tai – geresnis savęs vertinimas, orumas, gebėjimas valdyti emocijas, ugdytis teigiamas nuostatas, įveikti įtampą, nerimą, konstruktyviai spręsti konfliktus ir kylančias problemas. Nemažai būsimųjų sporto pedagogų pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo pagrindų išmoka iš savo patirties, tačiau tai dažnai ilgas ir skausmingas kelias. O juk galima per socialinio rengimo pratybas bei pedagoginę praktiką kaupti ir lavinti socialinių įgūdžių rezervą. Todėl galima manyti, kad socialiniai įgūdžiai, kurie yra

įgyjami aukštojoje mokykloje, gali būti perkeliami į kitas gyvenimo sritis, gali skatinti darnios asmenybės tapsmą ir jos socialinės kompetencijos sklaidą.

M. Argyle (1996) socialinę parengtį apibrėžia kaip įgijimą tam tikrų įgūdžių, elgesio šablonų, kurie asmenį padaro socialiai kompetentingą ir galintį daryti norimą poveikį kitiems žmonėms. Būsimojo pedagogo socialinė parengtis garantuoja socialinių situacijų „vairavimo kokybę“ ir todėl daro didžiulį poveikį žmogaus asmeniniam gyvenimui, profesinei karjerai. Argyle požiūris į socialinę parengtį, kaip socialinės kompetencijos išraišką, artimas ir daugeliui kitų tyrinėtojų. Pavyzdžiui, L. Rose-Krasnor (1997, p. 115–120) atkreipia dėmesį, kad autoriai socialinę kompetenciją apibrėžia ir kaip trokštamų įgūdžių visumą. R. Hinsch ir U. Pflingsten (1998) išskiria tokius socialinius įgūdžius, būdingus socialiai kompetentingam žmogui: mokėjimą atsisakyti, reagavimą į pastabas, mokėjimą prieštarauti, atsiprašymą, pripažinimą klydus, mokėjimą džiaugtis būti pagirtam, reagavimą į bandymus kontaktuoti, mokėjimą pakalbėti apie ką nors, užbaigti pokalbį, paprašyti pagalbos, sakyti gerus žodžius, pasakyti, ką jauti. Todėl, galima manyti, kad rengiant socialius, į ugdytinio asmenybę orientuotus mokytojus labiausiai kreiptinas dėmesys į parengtį bendrauti ir bendradarbiauti (W. Tomić, 1994, p. 246–258; R. Zeichner, 1992, p. 296–306). Padidėję reikalavimai pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrai, socialinei jų kompetencijai kelia naujus ir socialinio pedagogų rengimo uždavinius. Kaip pabrėžia V. Aramavičiūtė (1996, p. 162), pagrindinis pedagoginės praktikos (kaip socialinio rengimo formos) tikslas – „padėti studentui tapti atsakingu ir kūrybingu ugdymo proceso dalyviu konkrečioje mokykloje“.

Mokslinė darbo problema yra ta, kad vis dar stokojama duomenų, koks yra socialinio rengimo (mūsų atveju – pedagoginės praktikos kaip socialinio rengimo formos) vaidmuo būsimųjų sporto pedagogų socialinės parengties raidai socialinio rengimo kontekstu.

Darbo tikslas – atskleisti sporto pedagogų socialinės parengties raidą socialinio rengimo kontekstu.

Tyrimo objektas – sporto pedagogų socialinės parengties raida prieš socialinį rengimą ir po jo.

Tyrimo uždaviniai: 1) apklausos metodu nustatyti, ar skiriasi sporto pedagogų socialinės parengties komponentų (socialinės kompetencijos, statuso siekio ir orientacijos išvengti nesėkmių) lygis prieš socialinį rengimą ir po jo; 2) stebėjimo metodu palyginti sporto pedagogų socialinės parengties lygį prieš socialinį rengimą ir po jo.

Hipotezė. Tikėtina, kad po socialinio rengimo būsimųjų sporto pedagogų socialinės parengties lygis tampa aukštesnis.

Pagrindinės sąvokos

Socialinė kompetencija – tai gebėjimas kurti veiksmingus tarpasmeninius santykius, kai efektyvumas pripažįstamas ne tik paties, bet ir kitų individų (R. Lekavičienė, 2000).

Statuso siekis – siekis būti pripažintam ir sėkmingam tam tikroje grupėje.

Orientacija išvengti nesėkmių – siekis rinktis tik įveikiamas užduotis.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Taikyti tyrimo metodai

1. Literatūros šaltinių analizė. 2. Apklausa (adaptuotas E. Rogovo klausimynas (Rogov, 1998)). 3. Stebėjimas (R. Beilso stebėjimo duomenų kategorizavimo sistema (R. Bales, 1970)).

4. Matematinė statistika (t kriterijus, χ^2 kriterijus).

E. Rogovo klausimyną sudaro 131 klausimas. Iš septynių E. Rogovo metodika nustatomų komponentų analizuoti trys: socialinės kompetencijos lygis, statuso siekis ir orientacija vengti nesėkmių. Klausimynas adaptuotas atlikus žvalgomąjį tyrimą Lietuvos kūno kultūros akademijoje. Ištirti 76 Trenerių fakulteto studentai, kuriems buvo pateiktas E. Rogovo klausimynas. Po mėnesio tyrimas pakartotas. Apklausus tuos pačius tiriamuosius nustatytas 88 procentų duomenų stabilumas. R. Beilso stebėjimo duomenų kategorizavimo sistema pateikiama 1 lentelėje.

Siekiant stebėjimo validumo atlikti parengiamieji tyrimai. Remdamiesi stebėjimo schema, stebėjimą atliko du nepriklausomi stebėtojai, kurie nesikonsultuodami stebėjo tas pačias pamokas. Tuomet buvo skaičiuojami koreliacijos koeficientai (pagal Pearson) tyrimo instrumento validumui patvirtinti. Nustatyta, kad R. Beilso stebėjimo turinio validumas iš esmės atitinka tyrimo turinio validumui keliamus reikalavimus. Gauti koreliacijos koeficientai kategorijoms svyruoja nuo 0,76 iki 0,89. Re-

miantis šiais skaičiavimais daroma išvada, kad pedagogo socialinės parengties stebėjimo gauti duomenys gali būti prasmingai interpretuojami.

Tyrimo organizavimas

LKKA Pedagoginio fakulteto studentai tyrimui buvo pasirinkti todėl, kad LKKA parengia 80 procentų Lietuvos sporto pedagogų. Tyrimas organizuotas dviem etapais. 2000 m. ištirti 139 LKKA Pedagoginio fakulteto būsimieji sporto pedagogai (apklausa atlikta prieš pirmąją pedagoginę praktiką, o stebėjimas – praktikos metu), o 2001 m. tyrimas pakartotas (apklausa atlikta po antrosios pedagoginės praktikos, o stebėjimas – antrosios praktikos metu). Buvo tiriami tie patys studentai.

Tyrimo rezultatai

Kelta prielaida, kad socialinis rengimas (pedagoginė praktika ir socialinio rengimo pratybos) gali skatinti būsimųjų sporto pedagogų socialinės parengties raidą. Todėl tikrindami šią prielaidą analizavome, kaip kinta sporto pedagogų socialinės parengties lygis prieš pedagoginę praktiką ir po jos.

Sporto pedagogų socialinės parengties komponentų (socialinės kompetencijos, statuso siekio ir orientacijos vengti nesėkmių) lygio ypatumai atskleisti 2 lentelėje.

1 lentelė. R. Beilso stebėjimo metodikos schema

Socialinių santykių pobūdis	Stebimos pedagogo socialinės sąveikos formos
Emociškai teigiami santykiai	1. Solidarumas 2. Įtampos susilpninimas 3. Pritarimas
Dalykiniai santykiai, susiję su problemos sprendimu	4. Pasiūlymas 5. Nuomonės išsakymas 6. Informacijos pateikimas
Dalykiniai santykiai, susiję su problemos formulavimu	7. Informacijos prašymas 8. Nuomonės prašymas 9. Pasiūlymo prašymas
Emociškai neigiami santykiai	10. Nepritarimas 11. Įtampos kūrimas 12. Antagonizmas

2 lentelė. Sporto pedagogų socialinės parengties komponentų balų vidurkiai prieš pedagoginę praktiką ir po jos

Socialinės parengties komponentai	M ± SD	
	Prieš praktiką	Po praktikos
Socialinė kompetencija	8,5 ± 1,02	10,2 ± 1,11
Statuso siekis	7,1 ± 1,25	8,4 ± 1,63
Orientacija vengti nesėkmių	7,2 ± 1,27	9,3 ± 1,14

3 lentelė. Nustatytų per kontrolines studentų pamokas kategorijų vidutiniai dažniai

Kategorijos	Nustatytų kategorijų vidutiniai dažniai		χ^2 (1) reikšmė ir patikimumo lygmuo
	per pirmąją praktiką	per antrąją praktiką	
1. Siekia solidarumo, drašina kitus	8	18	3,85 $p < 0,05$
2. Ramus, jaučia pasitenkinimą, lengvai bendrauja su visais	7	17	4,71 $p < 0,05$
3. Pritaria, tylėjimu reiškia prisijungimą	2	9	4,45 $p < 0,05$
4. Siūlo, nurodo kryptį, bet visuomet korektiškai	6	15	3,85 $p < 0,05$
5. Išreiškia savo nuomonę, vertina	11	23	4,24 $p < 0,05$
6. Informuoja, aiškina	9	20	4,17 $p < 0,05$
7. Reikalauja informacijos, prašo pakartoti	8	11	0,47 $p > 0,05$
8. Domisi savo veiksmų įvertinimu	4	7	0,82 $p > 0,05$
9. Prašo nurodyti galimus veiksmo būdus	5	8	0,69 $p > 0,05$
10. Nesutinka, atsisako dalyvauti	3	2	0,2 $p > 0,05$
11. Išgyvena įtampą (varžosi, nerimauja, nusimena)	6	5	0,09 $p > 0,05$
12. Reiškia agresyvumą, žemindamas kitus, stengiasi palaužti grupės dvasią	7	3	1,6 $p > 0,05$

Siekiant palyginti socialinės parengties komponentus prieš pedagoginę praktiką ir po jos komponentai buvo vertinami balais, o statistiniams skirtumams nustatyti naudotasi t kriterijumi.

Iš 2 lentelės matyti, kad po antrosios pedagoginės praktikos studentų duomenys, palyginti su duomenimis prieš pirmąją praktiką, rodo, kad atlikę praktiką studentai yra statistiškai patikimai socialiai kompetentesni (prieš praktiką – 8,5 balo, po – 10,2; $t = 2,21$, $p < 0,05$). Nenustatytas tik statistiškai patikimas skirtumas pagal būsimųjų pedagogų statuso siekį prieš praktiką ir po jos. Po antrosios pedagoginės praktikos padidėjo studentų orientacija vengti nesėkmių ($t = 2,23$, $p < 0,05$).

Siekiant palyginti sporto pedagogų socialinės parengties lygį prieš socialinį rengimą ir po jo buvo taikoma R. Beilso stebėjimo duomenų kategorizavimo sistema. Nustatyti būsimųjų sporto pedagogų socialinės parengties lygį apibūdinančių kategorijų vidutiniai dažniai (3 lentelė).

Iš 3 lentelės duomenų matyti, kad išryškėjo statistiškai patikimi ($p < 0,05$) skirtumai per pirmąją ir per antrąją pedagoginę praktiką sporto pedagogams kuriant emociškai teigiamus ir dalykinius santykius, susijusius su problemos sprendimu: per antrąją pedagoginę praktiką būsimieji sporto pedagogai labiau siekė solidarumo, lengviau bendravo, dažniau pritarė, siūlė, nurodė veiklos kryptį, dažniau išreiškė savo nuomonę, aiškino. Galima manyti,

kad ši stebėjimu nustatyta padidėjusi sporto pedagogų socialinė parengtis susijusi su per pirmąją pedagoginę praktiką įgytais socialiniais įgūdžiais.

Remiantis 3 lentelės duomenimis, sporto pedagogų gebėjimas kurti emociškai teigiamus ir dalykinius santykius, susijusius su problemos sprendimu, statistiškai patikimai ($p < 0,05$) skiriasi.

Emociškai neigiamų santykių ir dalykinių santykių, susijusių su problemos formulavimu, atvejais statistiškai patikimi skirtumai nebuvo gauti. Tai galima paaiškinti tuo, kad šie santykiai yra neišvengiami pedagoginės sąveikos metu: tiek pirmosios, tiek antrosios pedagoginės praktikos metu studentai panašiai išgyveno įtampą, nerimavo, kartais net buvo priešiškausiai nusiteikę.

Rezultatų aptarimas

Rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad pedagoginė praktika, kaip viena iš svarbiausių socialinio rengimo formų, padeda sporto pedagogams ne tik profesionaliai tobulėti, bet ir didina socialinę jų parengtį. Mūsų tyrimo duomenys atitinka D. Aukštkalnytės (2001, p. 207) studijos išvadas, kad atlikę pedagoginę praktiką studentai yra išsiugdę daug aukštesnę komunikacinių ir interakcinių mokėjimų lygį. Galima manyti, kad pedagoginė praktika, kaip viena iš socialinio rengimo formų, ne tik padeda ugdyti ir įtvirtinti socialinius įgūdžius, bet ir inspiruoja eksperimentuoti, t. y. transformuoti, keisti savo elgesį, įsitikinimus ir vertybes. Transformuojančio mokymosi teorijos autorius J. Mezirow (1991) rašo, kad suaugę žmonės, kitaip nei jauni, turi savo įsitikinimus, vertybes ir prielaidas, suteikiančias trejų raišką patirčiai: psichologinę, socialinę ir kognityviąją. Taigi socialinis rengimas per pedagoginę

praktiką efektyvus tik kai dėl sąveikos su ugdytiniais būsimašis pedagogas keičia savo įsitikinimus ir prasmes (mūsų atveju – keičia savo socialinės parengties suvokimą). Tai patvirtina ir Vakarų šalių autorių darbai (P. Cranton; 1994; R. Harden, 2000): tik kritiškai viską apmąstydama sporto pedagogas identifikuoja ir patikrina savo elgesio prielaidas, kurios gali jam padėti sėkmingai veikti. Todėl galima teigti, kad aukštesiose mokyklose, skiriančiose didesnę dėmesį socialiniam rengimui per pedagoginę praktiką, galima tikėtis aukštesnės pedagogų socialinės parengties.

Tai, kad emociškai neigiamų santykių nesumažėjo ir per antrąją pedagoginę praktiką, palyginti su pirmąja, galima paaiškinti tuo, kad kai kurie moksleiviai (dažniausiai paaugliai) per pamokas būna nedrausmingi ir nedėmesingi. Panašius duomenis gavo ir D. Aukštkalnytė (2001, p. 211), nustačiusi, kad daugelį pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo problemų kelia specifiniai moksleivių amžiaus tarpsnio ypatumai.

Vadinasi, gauti rezultatai patvirtina hipotezę, kad po socialinio rengimo sporto pedagogų socialinės parengties lygis yra aukštesnis. Vis dėlto matyti, dar reikia naujų ir gilesnių tyrimų, kuriuose būtų analizuojama, kokią įtaką būsimųjų pedagogų socialinei parengčiai turi pedagoginės praktikos trukmė (mūsų atveju – studentai pedagoginę praktiką atliko du kartus po vieną mėnesį).

Išvados

1. Pasinaudojus t kriterijumi nustatyta, kad po antrosios pedagoginės praktikos studentų (būsimųjų sporto pedagogų) duomenys, palyginti su tų pačių studentų duomenimis prieš pirmąją praktiką, skiriasi: atlikę praktiką studentai yra statistiškai patikimai socialiai kom-

petentingesni (prieš praktiką – 8,5 balo, po – 10,2; $t = 2,21$, $p < 0,05$).

2. Būsimųjų sporto pedagogų socialinė parngtis per pirmąją ir per antrąją pedagoginę praktiką statistiškai patikimai ($p < 0,05$) sky-

rėsi: per antrąją pedagoginę praktiką būsimieji sporto pedagogai labiau siekė solidarumo, lengviau bendravo, dažniau pritarė, siūlė, nurodė veiklos kryptį, dažniau išreiškė savo nuomonę, aiškino.

LITERATŪRA

1. Aukštkalnytė D. Pedagoginė praktika kaip būsimų mokytojų bendravimo kompetencijos gerinimo prielaida // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2001, Nr. 8, p. 205–215.
2. Aramavičiūtė V. Studentų pedagoginė praktika Vilniaus universitete // Studijos aukštojoje mokykloje: konferencijos pranešimų medžiaga, I knyga. Kaunas: Technologija, 1996. P. 162–165.
3. Argyle M. Social skills // *Companion Encyclopedia of Psychology* / Ed. by A. M. Colman. London: Routledge, 1996.
4. Bales R. F. Personality and Interpersonal Behavior. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1970.
5. Bulajeva T. Pedagogų profesinis tobulėjimas ir saviugda // *Acta paedagogica Vilnensia*. 2000, Nr. 7, p. 234–241.
6. Check J. F. The perceptions of their former teachers by older adults // *Education*. 1999, no. 120, p. 168–173.
7. Cranton P. Self-Directed and Transformative Instructional Development // *Journal of Higher Education*. 1994, no. 5(6), p. 146–152.
8. Harden R., Crosby J. AMEE Gaide No. 20: The good teacher is more than a lecturer – the twelve roles of the teacher // *Medical Teacher*. 2000, vol. 22, no. 4, p. 334–348.
9. Hirsch R., Pfingsten U. *Gruppen-taining sozialer Kompetenzen* (3 Aufl.). Weinheim: Beltz, 1998.
10. Lekavičienė R. Socialinės kompetencijos vertinimo metodologijos modifikavimas. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2000.
11. Mczirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey Bass, 1991.
12. Rosc-Krasnor L. The nature of social competence: A theoretical review // *Social-Development*. 1997, no. 6 (1), p. 115–135.
13. Tomic W. Effective teaching practices // *Education*. 1994, no. 115(2), p. 246–258.
14. Zeichner K. Rethinking the practicum in the professional development partnership // *Journal of Teacher Education*. 1992, no. 43, p. 296–306.
15. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Кн. 2. Москва: ВЛАДОС, 1998.

THE DEVELOPMENT OF SOCIAL PREPAREDNESS OF SPORT PEDAGOGUES IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRAINING

Romualdas Malinauskas

Summary

The paper seeks to reveal the development of social preparedness of sport pedagogues in the context of social training. The work outlines the dependency of students' (future sport pedagogues') social preparedness upon pedagogic practice as one of the most important forms of social training. The research problem originates from the lack of data on what is the role of social training (in our case – pedagogic practice) in the development of social preparedness of future sport pedagogues in the context of social training. The goal of the research is to reveal the development of social preparedness of sport pedagogues

in the context of social training. The object of the research is the development of social preparedness before and after social training. Research tasks: 1) to establish by the method of questioning whether the level of components (social competence, aiming for status, and disposition for escaping failures) of sport pedagogues' social preparedness is different before and after social training; 2) by the method of observation to compare the level of sport pedagogues' social preparedness before and after social training.

The investigation was organised in two stages. In 2000, 139 future sport pedagogues of the Faculty of

Pedagogy, Lithuanian Academy of Physical Education, were tested. In 2001, the same investigation was repeated. The investigation was provided with the same 139 students.

It was defined that after the pedagogic practice students (future sport pedagogues) were statistically reliably more competent socially. Statistically reliable differences were revealed regarding the capability of sport pedagogues to create emotionally positive

and business-like relations connected to the problem solution: during the second pedagogic practice future sport pedagogues were striving more for solidarity, communicating more easily, approving more often, proposing more frequently, indicating the direction of activity, expressing personal opinion and explaining more frequently.

Keywords: social preparedness, sport pedagogues, social training.

Gauta 2002 04 24

Priimta 2002 10 15